

Андрій Лапкін*

Kharkiv, Ukraine

Гарантії дотримання норм професійної етики суддею, прокурором і адвокатом (на прикладі України)

Гарантії дотримання норм професійної етики суддею, прокурором і адвокатом (на прикладі України)

Анотація: Наукову статтю присвячено гарантіям дотримання норм професійної етики суддями, прокурорами та адвокатами. Метою статті є наукова розробка проблематики гарантій дотримання норм професійної етики судді, прокурора та адвоката шляхом визначення поняття гарантій дотримання норм професійної етики, окреслення основних різновидів цих гарантій, а також надання їх загальної характеристики.

У науковій статті сформульовано визначення поняття гарантій дотримання норм професійної етики як особливих правових засобів, що спрямовані на забезпечення відповідності професійної діяльності та позаслужбової поведінки представників відповідних юридичних професій етичним вимогам, що до неї висуваються, запобігання порушенням норм професійної етики та усунення їхніх негативних наслідків.

Виокремлено основні різновиди гарантій дотримання норм професійної етики суддями, прокурорами та адвокатами, а саме: етичний відбір; складання присяги; розробка й затвердження кодексів етики; вивчення етики; діяльність відповідних уповноважених органів; відповідальність за порушення етики.

На підставі аналізу чинного законодавства України про судоустрій та статус суддів, прокуратуру та адвокатуру детально досліджено зміст кожної з цих гарантій.

Визначено їхній вплив на дотримання норм професійної етики суддів, прокурорів та адвокатів. Доведено, що ці гарантії становлять впорядковану систему, що в єдності та взаємозв'язку дає змогу встановити певні етичні правила та норми, довести їх до відома зацікавлених осіб, визначити стан їх дотримання та забезпечити якомога більш повне втілення у професійну діяльність.

Зроблено висновок, що ці гарантії є типовими для представників різних юридичних професій, що зумовлено єдиною правовою природою правил професійної етики для юристів. З огляду на це подальший розвиток таких гарантій вбачаємо в їх уніфікації та вдосконаленні нормативно-правового регулювання норм професійної етики суддів, прокурорів та адвокатів, а також практики застосування їх.

Ключові слова: професійна етика, правові гарантії, суддя, прокурор, адвокат, етичний кодекс, юридична відповідальність.

Guarantees of Compliance with Professional Ethics by Judge, Prosecutor and Barrister (on the Example of Ukraine)

Abstract: The scientific article is devoted to guarantees of compliance with professional ethics by judges, prosecutors and lawyers. The purpose of the article is the scientific development of the problems of guarantees of compliance

* Андрій Лапкін [Andrii Lapkin] – доктор юридичних наук, доцент, доцент кафедри кримінальної юстиції, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого [Yaroslav Mudryi National Law University]; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3240-6377>; e-mail: a.v.lapkin@nlu.edu.ua.

with the professional ethics of the judge, prosecutor and lawyer by defining the concept of guarantees of compliance with professional ethics, defining the main varieties of these guarantees, as well as providing their general characteristics.

The scientific article formulates the concept of guarantees of compliance with professional ethics as special legal means aimed at ensuring compliance of professional activity and out-of-service behavior of representatives of relevant legal professions with ethical requirements, prevention of violations of professional ethics and elimination of their negative consequences.

The main types of guarantees of compliance with professional ethics by judges, prosecutors and lawyers, namely: ethical selection; making an oath; development and approval of codes of ethics; study of ethics; activities of the relevant authorized bodies; responsibility for ethics violations.

It is concluded that these guarantees are typical for representatives of various legal professions, due to the unified legal nature of the rules of professional ethics for lawyers. In

view of this, the further development of such guarantees is seen in their unification and improvement of the regulatory regulation of the professional ethics of judges, prosecutors and lawyers, as well as the practice of its application. It is proved that these guarantees constitute an orderly system, that in unity and interconnection allows to establish certain ethical rules and norms, to bring them to the attention of interested persons, to determine the state of their observance and to ensure the most complete implementation in professional activity.

Based on the analysis of the current legislation of Ukraine on the judiciary and the status of judges, the prosecutor's office and the bar examined in detail the content of each of these guarantees. Their influence on the observance of professional ethics of judges, prosecutors and lawyers is determined.

Keywords: professional ethics, legal guarantees, judge, prosecutor, lawyer, ethical code, legal liability.

1. Вступ

Позаяк професійна етика в діяльності судді, прокурора та адвоката має важливе значення, виникає потреба в забезпеченні дотримання її норм. У цьому зацікавлені і суспільство в цілому, і відповідна професійна спільнота, а також кожен окремих юрист. Це зумовлює необхідність встановлення певних гарантій для дотримання норм професійної етики.

Незважаючи на те, що питання професійної етики було предметом наукових досліджень численних українських учених, зокрема В. О. Лозового, О. В. Петришина, В. М. Сущенка, В. З. Ухача, Д. П. Фіолевського, проблеми гарантій її додержання у практичній діяльності судді, прокурора та адвоката зберігають свою актуальність. Це зумовлено розвитком судово-правової реформи, а також необхідністю гармонізації національних правил етики і поведінки правника з міжнародними стандартами в цій сфері.

Метою цієї статті є наукова розробка проблематики гарантій дотримання норм професійної етики судді, прокурора та адвоката шляхом визначення поняття гарантій дотримання норм професійної етики, окреслення основних різновидів цих гарантій, а також надання їх загальної характеристики.

Під час наукового дослідження застосовано загальний діалектичний метод, а також методи синтезу й аналізу, системно-структурний, формально-логічний методи, метод правового моделювання та ін.

2. Поняття гарантій дотримання норм професійної етики

Поняття «гарантії» (від фр. *garantie* – порука, умова) розуміємо як визначені засоби охорони та/або реалізації чого-небудь (наприклад, прав, свобод, інтересів тощо). Необхідність встановлення гарантій виникає щодо найбільш важливих соціальних явищ, які перебувають під загрозою порушення. Як правило, гарантії мають юридичний характер, тобто закріплюються в нормах права й підкріплюються їх обов'язковою силою (Slinko, 2014, р. 11). Відповідно, це поняття можна застосувати й щодо дотримання норм професійної етики.

Отже, гарантії дотримання норм професійної етики можна визначити як особливі правові засоби, що спрямовані на забезпечення відповідності професійної діяльності та позаслужбової поведінки представників відповідних юридичних професій етичним вимогам, що до цих професій

висуваються, запобігання порушенням професійної етики та усунення їхніх негативних наслідків.

Очевидно, коли йдеться про такі гарантії, то мова не про довільний набір певних засобів, а про їх впорядковану систему, що в єдності та взаємозв'язку дає можливість установити певні етичні правила та норми, довести їх до відома зацікавлених осіб, визначити стан їх дотримання та забезпечити якомога більш повне втілення в професійну діяльність. При цьому як гарантії професійної етики можна розглядати такі елементи: етичний відбір; складання присяги; розробка й затвердження кодексів етики; вивчення етики; діяльність відповідних уповноважених органів; відповідальність за порушення етики.

3. Етичний відбір

Ця гарантія полягає у встановленні наявності необхідних моральних якостей та знання норм професійної етики як умови допуску до певної професії. Хоча моральне виховання здійснюється впродовж усієї професійної діяльності, очевидно, що навчити норм етики з «чистого листа» неможливо: це такі риси особистості, які закладаються з дитинства – зі школи, сім'ї, оточення, і слабко піддаються корегуванню в дорослому віці. Отже, на службу до суду та прокуратури, а також в адвокатську професію повинні приходити етично сформовані люди, які є зрілими й стійкими з погляду моралі. Відповідно, рівень їхніх морально-етичних якостей слід перевіряти на етапі відповідного добору.

Аналіз чинного законодавства показує, що етичні вимоги до кандидатів на посади суддів, прокурорів та адвокатів передбачено з різним ступенем конкретизації. Так, відповідно до ст. 69 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII на посаду судді може бути призначено громадянина України віком від тридцяти до шістдесяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років, володіє державною мовою, є компетентним, добросесним. Передбачено, що вимоги етичного характеру до кандидата на посаду судді відображають саме компетентність та добросесність.

У чинному Законі України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 № 1697-VII вимоги етичного характеру до кандидата на посаду прокурора не встановлено. Це можна вважати прогалиною правового регулювання, оскільки попередній Закон України «Про прокуратуру» від 1991 р. у ст. 46 закріплював, що прокурорами і слідчими можуть бути призначені громадяни України, які мають вищу юридичну освіту, необхідні ділові і моральні якості (Lytvak, Shumskyi, 2013, p. 8). Хоча в чинному Законі цю вимогу не прописано, стверджувати про її цілковиту відсутність не можна, оскільки вона впливає з низки інших його положень, про які йтиметься далі.

Також не встановлює етичних вимог до особи, яка може стати адвокатом, Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 № 5076-VI. Водночас, вказівка на вимогу до претендента скласти кваліфікаційний іспит, під час якого перевіряють, зокрема, теоретичні знання у сфері адвокатської етики (ст. 9 Закону), означає, що належний рівень знання етики є необхідним і для осіб, які мають намір стати адвокатами.

Відповідно, наявність до кандидатів на вступ до відповідної професії вказаних етичних вимог передбачає їх встановлення, перевірку та оцінку під час добору та призначення на посади. Кандидатові має бути відмовлено в призначенні на посаду в разі встановлення відсутності необхідних моральних якостей, наприклад, у разі виявлення фактів певних неетичних вчинків з його боку в минулому тощо.

4. Складання присяги

Вступ до найбільш соціально важливих і відповідальних професій передбачає складання присяги, що є необхідною умовою й окремим етапом (зазвичай, останнім) для набуття кандидатом на посаду відповідного професійного статусу. Присяга є офіційним зобов'язанням, яке особа бере на себе в присутності свідків та в урочистих обставинах, пов'язаним із набуттям нею особливого правового статусу. За своєю суттю присяга має ритуальний характер та забезпечується за допомогою певних вищих сил. Тож її порушення має наслідком не лише юридичну відповідальність

і суспільний осуд, а й покарання з боку останніх. Відповідно, у присязі яскраво виявляється та домінує моральний аспект.

Складання присяги законодавчо передбачено для всіх представників професій судді, прокурора та адвоката. Водночас, офіційно затверджені тексти присяги безпосередньо містять моральні зобов'язання, які стосуються гідності, чесності, сумлінного виконання обов'язків, дисциплінованості тощо.

Так, згідно із ч. 1 ст. 57 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», особа, призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складання присяги судді такого змісту: «Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя».

Відповідно до ч. 1 ст. 36 Закону України «Про прокуратуру», особа, призначена на посаду прокурора, набуває повноважень прокурора після складання Присяги прокурора такого змісту: «Я, (прізвище, ім'я, по батькові), вступаючи на службу в прокуратуру, присвячую свою діяльність служінню Українському народові й Україні та урочисто присягаю: неухильно дотримуватися Конституції та законів України; сумлінним виконанням своїх службових обов'язків сприяти утвердженню верховенства права, законності та правопорядку; захищати права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства і держави; постійно вдосконалювати свою професійну майстерність, бути принциповим, чесно, сумлінно і неупереджено виконувати свої обов'язки, з гідністю нести високе звання прокурора».

Згідно із ч. 1 ст. 11 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», особа, щодо якої радою адвокатів регіону ухвалено рішення про видачу свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, не пізніше тридцяти днів з дня ухвалення цього рішення складає перед радою ад-

вокатів регіону присягу адвоката України такого змісту: «Я, (ім'я та прізвище), урочисто присягаю у своїй адвокатській діяльності дотримуватися принципів верховенства права, законності, незалежності та конфіденційності, правил адвокатської етики, чесно і сумлінно забезпечувати право на захист та надавати правову допомогу відповідно до Конституції України і законів України, з високою відповідальністю виконувати покладені на мене обов'язки, бути вірним присязі».

Отже, формулювання моральних зобов'язань у присягах представників аналізованих юридичних професій дещо відрізняється за обсягом та змістом, однак у цілому простежується єдиний підхід щодо того, що під час складання присяги кандидат на вступ до відповідної професії урочисто бере на себе зобов'язання дотримуватися відповідних етичних вимог.

5. Розробка й затвердження етичних кодексів

Щодо окремих, найбільш соціально важливих різновидів професійної діяльності функціонують відповідні етичні кодекси – офіційно визнані збірники моральних засад, правил та обмежень, обов'язкових для представників відповідної професії. Такі кодекси мають формально обов'язковий характер, тобто визначену юридичну силу. Відповідно, їх можна вважати нормативно-правовими актами, хоча за своїм змістом вони є викладенням моральних настанов та інструкцій. Отже, в існуванні таких кодексів найбільш виразно виявляється поєднання права та моралі у врегулюванні етичних засад відповідної професійної діяльності.

Існування етичних кодексів є давньою історичною традицією в різних сферах суспільного життя. Наприклад, знаємо про розроблений понад 300 років тому Кодекс самурая («Бусідо Сосінсю»), що становить збірник етичних правил професійного воїна (Kuzmynov, 2016, p. 27). Створення етичного кодексу спрямовано на систематизацію та впорядкування наявних у професії етичних правил, а також одноманітне їх застосування на практиці.

Серед юридичних професій свої етичні кодекси або правила мають судді, прокурори, адвокати, нотаріуси, приватні виконавці. Відсутність аналогіч-

них документів у представників інших юридичних спеціальностей не означає відсутності етичних правил щодо їхніх професій, а лише свідчить про їх несистематизованість та невпорядкованість, що може бути усунуто в перспективі.

Значну роль у розробці й затвердженні етичних кодексів відіграють органи професійного самоврядування (Tatsii, 2014, 76). Так, наприклад, Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів затверджено всеукраїнською конференцією прокурорів 27 квітня 2017 р.; Кодекс суддівської етики було затверджено XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 р.; Правила адвокатської етики затверджено на Звітно-виборному з'їзді адвокатів України 09 червня 2017 р. Затвердження такого кодексу найвищим органом самоврядування представників відповідної професії має важливе морально-правове значення, оскільки передбачає, що етичні правила не нав'язують правникам «згори» та не надають їм «ззовні» – вони виробляються в межах самої корпоративної спільноти, яка в особі свого найвищого представницького органу добровільно приймає ці правила, погоджується на них та зобов'язується їм підпорядковуватися.

Аналіз вказаних кодексів професійної етики демонструє, що структура є типовою: спочатку викладають загальні положення, зокрема основні засади професійної етики; далі регламентують етику під час здійснення службових обов'язків, а також моральні вимоги до позаслужбової поведінки. Ці правила можуть доповнюватися вимогами щодо окремих сфер діяльності чи напрямів взаємин носіїв відповідної професії.

6. Вивчення професійної етики

Важливе значення в системі гарантій професійної етики судді, прокурора та адвоката має постійне вивчення та роз'яснення правил професійної етики. Це слугує засвоєнню відповідними службовими особами цих правил, усвідомленню їхньої важливості, опануванню їхнього змісту, усуненню колізійних ситуацій щодо розуміння етичних вимог і норм.

Вивчення професійної етики здійснюється в різних формах. Воно розпочинається ще під час навчання в закладах вищої юридичної освіти

і триває протягом усієї подальшої професійної діяльності. У межах професій судді та прокурора є такі форми професійного вдосконалення: спеціальна підготовка (здійснюється до вступу на посаду) та підвищення кваліфікаційного рівня (здійснюється особами, які мають відповідний статус).

Так, відповідно до ч. 1 ст. 33 Закону України «Про прокуратуру» кандидат на посаду прокурора проходить спеціальну підготовку в Тренінговому центрі прокурорів України з метою набуття знань та навичок практичної діяльності на посаді прокурора, складання процесуальних документів, вивчення правил прокурорської етики. Щодо спеціальної підготовки кандидата на посаду судді такого завдання ст. 77 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не передбачено, проте вивчення професійної етики входить до програми спеціальної підготовки. Оскільки проходження спеціальної підготовки є обов'язковим етапом професійного добору, то від успішного опанування норм професійної етики як одного з її складників певною мірою залежить подальше призначення кандидата на посаду прокурора або судді. Щодо осіб, які мають намір отримати свідоцтво про право здійснювати адвокатську діяльність, спеціальної підготовки не передбачено, тому вивчення адвокатської етики має здійснюватися кандидатами самостійно та передувати складанню кваліфікаційного іспиту.

Судді, прокурори та адвокати вивчають норми професійної етики і після призначення на посаду в межах підвищення кваліфікації. Таке підвищення є правом та обов'язком відповідних осіб і здійснюється зі встановленою періодичністю. Зокрема, згідно із ч. 8 ст. 57 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» суддя проходить підготовку у Національній школі суддів України не менше, ніж раз на три роки. Відповідно до ч. 2 ст. 19 ЗУ «Про прокуратуру», прокурор періодично проходить підготовку в Тренінговому центрі прокурорів України, що має включати вивчення правил прокурорської етики. Правила підвищення кваліфікації адвокатів визначаються органами адвокатського самоврядування.

7. Діяльність відповідних уповноважених органів

Моральні засади професійної діяльності потребують постійного підтримання, розвитку й контролю. Адже під впливом несприятливих службових та особистих факторів навіть найбільш морально стійкий правник може зазнати професійної деформації, що негативно впливає на дотримання етичних принципів. Відтак, стає необхідним постійний моніторинг їх дотримання з метою своєчасного виявлення, усунення порушень норм професійної етики та запобігання їм.

Як правило, у трудовому колективі ці завдання здійснює керівник. У суді це може бути голова суду, у прокуратурі – її керівник. Саме вони в силу свого службового становища першими отримують інформацію про можливі етичні порушення та можуть відреагувати на них за допомогою наданих їм адміністративних повноважень, а також із використанням свого авторитету в колективі. Разом з тим, варто враховувати, що діяльність самих цих керівників може бути неетичною, а оцінка етичності поведінки колег – необ'єктивною, зокрема з огляду на корпоративну солідарність. Крім того, вони, з одного боку, виконують численні організаційні та адміністративні обов'язки, обсяг яких не дає їм змоги належно контролювати етичну поведінку; з іншого боку, голови судів та керівники прокуратур позбавлені прямого дисциплінарного впливу на членів відповідного колективу, тому їх реагування на етичні порушення може не мати належного виховного ефекту. Щодо адвокатів такий спосіб взагалі застосувати неможливо з огляду на їхнє рівне становище, зокрема і в межах адвокатського об'єднання.

Зважаючи на це, в межах окремих юридичних професій створюються спеціальні органи, до повноважень яких належить оцінювання відповідності представників кожної з них етичним вимогам. Найбільш виразно це виявляється в межах судової системи. Так, зокрема, щодо суддів в Україні проводиться кваліфікаційне оцінювання, до критеріїв якого належать: 1) компетентність (професійна, особиста, соціальна тощо); 2) професійна етика; 3) доброчесність (ст. 83 Закону України «Про судоустрій і статус суд-

дів»). Проведення кваліфікаційного оцінювання покладається на Вищу кваліфікаційну комісію суддів України (далі – ВККС), яка, отже, є відповідальним за дотримання суддями професійної етики та доброчесності органом суддівського врядування, який на постійній основі діє в системі правосуддя України. Поряд з цим, в Україні діє Громадська рада доброчесності, яка відповідно до ст. 87 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» утворюється з метою сприяння ВККС у встановленні відповідності судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності з метою кваліфікаційного оцінювання. Цей орган уповноважений, серед іншого, вивчати дотримання суддею або кандидатом на посаду судді етичних правил і обмежень та надавати ВККС висновок про невідповідність судді (кандидата на посаду судді) критеріям професійної етики та доброчесності, який додається до досьє кандидата на посаду судді або до суддівського досьє та має дорадче значення.

У системі прокуратури аналогічні повноваження має орган, що здійснює дисциплінарне провадження щодо прокурорів (Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія прокурорів), яка дає оцінку дотримання прокурорами вимог професійної етики під час дисциплінарного провадження щодо них. Також оцінку етичним вимогам до прокурора може надавати вищий орган прокурорського самоврядування – Рада прокурорів України, здійснюючи це під час вирішення питання про рекомендацію прокурора на відповідну адміністративну посаду, оскільки відповідно до ч. 5 ст. 39 Закону України «Про прокуратуру», під час вирішення питання щодо надання рекомендації для призначення на адміністративну посаду Рада прокурорів України враховує професійні та морально-ділові якості кандидата, а також його управлінсько-організаторські здібності та досвід роботи.

Крім того, повноваження у сфері забезпечення дотримання суддями та прокурорами професійної етики покладаються на Вищу раду правосуддя, яка згідно зі ст. 1 Закону України «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII є колегіальним, незалежним конституційним органом державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення

незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, дотримання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів.

Щодо адвокатів відповідні повноваження мають кваліфікаційно-дисциплінарні комісії адвокатури, які утворюються з метою визначення рівня фахової підготовленості осіб, які виявили намір отримати право здійснювати адвокатську діяльність, та вирішення питань щодо дисциплінарної відповідальності адвокатів (ст. 50 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»). Ці повноваження кваліфікаційно-дисциплінарні комісії реалізують, вирішуючи питання щодо дисциплінарної відповідальності адвокатів.

8. Відповідальність за порушення етики

Крайнім заходом, який покликаний забезпечити дотримання норм професійної етики, є юридична відповідальність за її порушення, що передбачає не лише моральний осуд, а й конкретні правові заходи, зазвичай, дисциплінарного характеру. Можливість їх застосування зумовлена тим, що дотримання вимог професійної етики передбачено законом як службовий обов'язок представника певного органу.

Так, відповідно до п. 2 ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суддя зобов'язаний дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки в будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення впевненості суспільства в чесності та непідкупності суддів. Згідно з п. 4 ч. 4 ст. 19 Закону України «Про прокуратуру», прокурор зобов'язаний дотримуватися правил прокурорської етики, зокрема не допускати поведінки, яка дискредитує його як представника прокуратури та може зашкодити авторитетові прокуратури. Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 21 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», під час здійснення адвокатської діяльності адвокат зобов'язаний, серед іншого, дотримуватися присяги

адвоката України та правил адвокатської етики. Отже, дотримання норм етики є складовою правового статусу представника відповідної професії як професійного обов'язку, порушення якого тягне за собою дисциплінарну відповідальність.

Відповідні етичні кодекси або правила можуть передбачати наслідки порушення норм професійної етики, хоча по-різному підходять до встановлення відповідальності за це. Так, згідно із ст. 4 Кодексу суддівської етики, порушення правил етичної поведінки, встановлених цим Кодексом, не можуть самі по собі застосовуватися як підстави для притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та визначати ступінь їх вини. Відповідно до ст. 33 Кодексу професійної етики та поведінки прокурора, прокурори зобов'язані неухильно дотримуватися вимог цього Кодексу. Їх порушення тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У разі систематичного (два і більше разів протягом одного року) або одноразового грубого порушення правил прокурорської етики прокурора може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності. Правила адвокатської етики передбачають, що за їх порушення до адвоката може бути застосовано заходи дисциплінарної відповідальності в порядку, передбаченому чинним законодавством про адвокатуру та адвокатську діяльність, а також ухвалами З'їзду, актами Ради адвокатів України, Національної асоціації адвокатів України (ст. 66).

При цьому законодавство визначає порушення етики як підставу для дисциплінарної відповідальності. Так, згідно з п. 3 ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з такої підстави, як допущення поведінки, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, зокрема в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших норм суддівської етики та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду, прояв неповаги до інших суддів, адвокатів, експертів, свідків чи інших учасників судового процесу. Відповідно до пп. 5, 6 ч. 1 ст. 49 Закону України «Про прокуратуру», прокурора може бути притягнуто до дисциплінарної

відповідальності у порядку дисциплінарного провадження з таких підстав, як вчинення дій, що порочать звання прокурора і можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності, у чесності та непідкупності органів прокуратури; систематичне (два і більше разів протягом одного року) або одноразове грубе порушення правил прокурорської етики. Згідно із пп. 2, 3 ч. 2 ст. 34 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», дисциплінарним проступком, що є підставою для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, визнано порушення присяги адвоката України, порушення правил адвокатської етики.

При цьому порушення правил професійної етики вважається одним із найбільш серйозних дисциплінарних проступків, що може тягнути за собою застосування найсуворішого дисциплінарного стягнення у вигляді звільнення з посади або припинення права на здійснення відповідної діяльності. Так, згідно з п. 1 ч. 9 ст. 109 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», істотним дисциплінарним проступком або грубим нехтуванням обов'язками судді, що є несумісним зі статусом судді або виявляє його невідповідність займаній посаді, може бути визнаний, зокрема, такий факт: суддя допустив поведінку, що порочить звання судді або підриває авторитет правосуддя, у тому числі в питаннях моралі, чесності, непідкупності, відповідності способу життя судді його статусу, дотримання інших етичних норм та стандартів поведінки, які забезпечують суспільну довіру до суду.

За результатами дисциплінарного провадження може бути ухвалено рішення про неможливість подальшого перебування особи на посаді прокурора в разі, зокрема, якщо дисциплінарний проступок, вчинений прокурором, має характер грубого порушення (п. 1 ч. 4 ст. 49 Закону України «Про прокуратуру»). Хоча в цій нормі прямо не вказано на порушення норм етики, однак очевидно, що грубий характер порушення автоматично передбачає нехтування прокурором етичними вимогами, встановленими до цієї професії.

Відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на здійснення адво-

катської діяльності може застосовуватися в разі систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України. Також це стягнення може бути застосовано до адвоката за порушення присяги, яка, як було обґрунтовано вище, також має морально-етичний характер (Barabash, 2019, р. 207).

Отже, судді, прокурори та адвокати несуть юридичну відповідальність за порушення вимог професійної етики у вигляді такого її різновиду, як дисциплінарна відповідальність. До такої відповідальності їх може бути притягнуто незалежно від застосування інших видів юридичної відповідальності, передусім кримінальної та адміністративної. Водночас вчинення представниками зазначених юридичних професій кримінальних чи адміністративних правопорушень може розглядатися як серйозне порушення вимог професійної етики і тягнути за собою також дисциплінарну відповідальність.

9. Висновки

На підставі викладеного можна дійти висновку про наявність низки гарантій дотримання суддями, прокурорами та адвокатами правил професійної етики. Ці гарантії становлять єдину систему, до числа елементів якої належать: етичний відбір; складання присяги; розробка й затвердження кодексів етики; вивчення етики; діяльність відповідних уповноважених органів; відповідальність за порушення етики. Загалом такі гарантії є типовими для представників різних юридичних професій, що зумовлено єдиною правовою природою правил професійної етики для юристів. З огляду на це подальший розвиток таких гарантій вбачаємо в їх уніфікації та вдосконаленні нормативно-правового регулювання професійної етики суддів, прокурорів та адвокатів, а також практики його застосування.

Література:

- Барабаш Т. О. Актуальні питання адвокатської етики та відповідальності за її порушення. Проблеми законності. 2019. № 145. С. 205–214.
- Кодекс професійної етики та поведінки прокурорів: затверджено всеукраїнською конференцією прокурорів від 27.04.2017. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17> (дата звернення: 30.03.2022).
- Кодекс суддівської етики: затверджено XI черговим з'їздом суддів України від 22.06.2013. Retrieved from: [https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki\(1\).pdf](https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf) (дата звернення: 30.03.2022).
- Кузьминов Д. А. Философско-культурологические аспекты кодекса чести «Бусидо». Время науки. 2016. № 3. С. 26–34.
- Литвак О., Шумський П. Реформування морально-етичних вимог до прокурора. Вісник Національної академії прокуратури України. 2013. № 1. С. 5–10.
- Marszałek-Kawa, J., Plecka, D., Daško, N. (2021). *The Dictionary of Public Institutions*. Odessa: Publishing House "Helvetica".
- Правила адвокатської етики: затверджено Звітно-виборним з'їздом адвокатів України 2017 р. від 09.06.2017. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> (дата звернення: 30.03.2022).
- Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17?lang=uk#Text> (дата звернення: 30.03.2022).
- Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19> (дата звернення: 30.03.2022).
- Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII: Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> (дата звернення: 30.03.2022).
- Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 30.03.2022).
- Слінько Т. М. Конституційно-правові гарантії свободи слова. Наше право. 2014. № 9. С. 11–16.
- Тацій Л. Етика судді та особливості її нормативної регламентації. Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 1. С. 75–85.

References:

- Barabash, T. O. (2019). Aktualni pytannia advokatskoi etyky ta vidpovidalnosti za yii porushennia [Actual issues of advocacy ethics and liability for its violations]. *Problemy zakonnosti [Problems of legality]*, 145, 205–214 [in Ukrainian].
- Kodeks profesiinoi etyky ta povedinky prokuroriv: zatverdzheno vseukrainskoiu konferentsiieiu prokuroriv [Code of Professional Ethics and Conduct of Prosecutors: approved by the All-Ukrainian Conference of Prosecutors] 27.04.2017. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001900-17> [in Ukrainian].
- Kodeks suddivskoi etyky, zatverdzhenyi XI cherhovym zizdom suddiv Ukrainy [Code of Judicial Ethics approved by the next Congress of Judges of Ukraine] 22.06.2013. Retrieved from: [https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki\(1\).pdf](https://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sud%20etiki(1).pdf) [in Ukrainian].
- Kuzmynov, D. A. (2016). Fylosofsko-kulturolohycheskye aspekti kodeksa chesty «Busydo» [Philosophical and cultural aspects of the Code of Honor «Busido»]. *Vremia nauky [The Times of Science]*, 3, 26–34 [in Russian].
- Lytvak, O., Shumskyi, P. (2013). Reformuvannia moralno-etychnykh vymoh do prokurora [Reform of moral and ethical requirements to the prosecutor]. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy [Bulletin of the National Academy of Prosecutor's Office of Ukraine]*, 1, 5–10 [in Ukrainian].
- Marszałek-Kawa, J., Plecka, D., Daško, N. (2021). *The Dictionary of Public Institutions*. Odessa: Publishing House "Helvetica".
- Pravyla advokatskoi etyky: zatverdzheni Zvitno-vybornym zizdom advokativ Ukrainy [Rules of advocacy ethics: approved by the Reporting and Election Congress of Lawyers of Ukraine] 09.06.2017. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17#Text> [in Ukrainian].
- Slinko, T. M. (2014). Konstytutsiino-pravovi harantii svobody slova [Constitutional and legal guarantees of freedom of speech]. *Nashe pravo [Our law]*, 9, 11–16 [in Ukrainian].
- Tatsii, L. (2014). Etyka suddi ta osoblyvosti yii normatyvnoi rehlementatsii [Ethics of the judge and peculiarities of its normative regulation]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy [Bulletin of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine]*, 1, 75–85 [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy «Pro advokaturu ta advokatsku diialnist» [Law of Ukraine «On the Bar and Legal Practice»] №

5076-VI 05.07.2012. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17?lang=uk#Text>.

Zakon Ukrainy «Pro prokuraturu» [Law of Ukraine «On Prosecutor's Office»] № 1697-VII 14.10.2014. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1697-18> [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro sudoustrii i status suddiv» [Law of Ukraine «On Judiciary and Status of Judges»] № 1402-

VIII 02.06.2016. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> [in Ukrainian].

Zakon Ukrainy «Pro Vyshchu radu pravosuddia» [Law of Ukraine «On the High Council of Justice»] № 1798-VIII 21.12.2016. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-19> [in Ukrainian].